

Date: 7th July-2026

**BOLALAR VA O'SMIRLAR SPORT MAKTABLARIDA (BO'SM) BASKETBOL
BO'YICHA SELEKSIYA ISHLARINI TO'G'RI TASHKIL ETISH TIZIMI**

Tursunaliyev Husanboy Shavkatjon o'g'li

Farg'ona davlat universiteti

Sport faoliyati fakulteti o'qituvchisi

Tel: 99-477-99-58

E-mail: xusanboytursunaliyev19@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada Bolalar va o'smirlar sport maktablarida (BO'SM) basketbol turlari bo'yicha yosh iqtidorlarni saralash (seleksiya) tizimini to'g'ri tashkil etish masalalari yoritilgan. Tadqiqot IMRAD talablari asosida shakllantirilgan bo'lib, unda mahalliy olimlarning sport pedagogikasi bo'yicha yondashuvlari xorijiy mutaxassislarning genetik prognozlash va biologik yoshni aniqlash kabi zamonaviy omillari bilan qiyosiy tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: basketbol, seleksiya, BO'SM, antropometrik ko'rsatkichlar, biologik yosh, pedagogik kuzatuv, xorijiy tajriba.

Аннотация: В данной статье рассматриваются вопросы надлежащей организации системы отбора молодых талантов в баскетбол в детских и юношеских спортивных школах (ДХС). Исследование выполнено на основе требований ИМРАД, в котором подходы местных ученых к спортивной педагогике сравниваются с современными факторами зарубежных специалистов, такими как генетическое прогнозирование и определение биологического возраста.

Ключевые слова: баскетбол, отбор, BO'SM, антропометрические показатели, биологический возраст, педагогическое наблюдение, зарубежный опыт.

Abstract: This article discusses the issues of properly organizing the system of selection of young talents in basketball in children's and youth sports schools (CSS). The study was formed on the basis of IMRAD requirements, in which the approaches of local scientists to sports pedagogy are compared with modern factors of foreign specialists, such as genetic forecasting and determination of biological age.

Keywords: basketball, selection, BO'SM, anthropometric indicators, biological age, pedagogical observation, foreign experience.

Kirish

Zamonaviy basketbolda yuqori natijalarga erishishning poydevori bevosita bolalar va o'smirlar sport maktablarida (BO'SM) olib boriladigan dastlabki seleksiya ishlarining qay darajada to'g'ri tashkil etilganligiga bog'liq. Tajribali mutaxassis B.Z. Karimov ta'kidlaganidek, basketbol nazariyasi sportchilardan baland bo'y, portlovchi kuch va nostandart vaziyatlarda tezkor qaror qabul qilishni talab qiladi [. Agar dastlabki tanlov jarayonida bolaning jismoniy va irsiy imkoniyatlari to'g'ri baholanmasa, keyingi yillik o'quv-mashg'ulot sikllaridagi barcha mehnat o'z samarasini bermasligi mumkin.

Date: 7th July-2026

Hududiy sport maktablari, xususan, Farg'ona kabi basketbol an'analari rivojlanayotgan hududlarda faqatgina mahalliy uslubiyatlarga suyanish yetarli emas. Hozirgi kunda Yevropa va AQSh sport maktablari seleksiya jarayonida bolaning faqatgina pasport yoshiga emas, balki **biologik yoshiga** (skelet va mushak tizimining yetilish darajasi) va genetik o'sish potentsialiga asosiy e'tiborni qaratmoqda [6, 7]. B.M. Miradilov ham basketbol nazariyasi va uslubiyatida sportchini tanlab olish ko'p bosqichli, uzluksiz jarayon ekanligini qayd etadi [4]. Ushbu maqolaning maqsadi mahalliy pedagogik mahorat an'alarini xorijning zamonaviy seleksiya omillari bilan uyg'unlashtirgan holda BO'SMlar uchun maqbul tanlov tizimini ishlab chiqishdan iborat.

Materiallar va metodlar

Seleksiya jarayonini tashkil etishda F.V. Ganieva hamda B.M. Miradilov va boshqalar tomonidan tavsiya etilgan sport pedagogik mahoratini oshirish metodlaridan [2, 3] hamda FIBAning yoshlarni saralash xalqaro mezonlaridan foydalanildi. Tadqiqot va amaliyot jarayonida quyidagi uchta asosiy usul integratsiya qilindi:

1. **Antropometrik o'lchovlar va genetik prognoz (Xorijiy omil):** Ota-onasining bo'yiga qarab bolaning kelajakdagi maksimal bo'yini hisoblash (Tanner-Uaytxauz usuli). Basketbolda bu eng muhim birlamchi omildir.
2. **Jismoniy tayyorgarlik testlari:** A.A. Pulatov va hammualliflar darsligida keltirilgan tezkorlik va sakrovchanlikni aniqlovchi me'yoriy testlar [5].
3. **Pedagogik va psixologik kuzatuv:** O'yin davomida bolaning maydonni ko'ra olishi va asab tizimining tipini (reaksiya tezligini) o'rganish.

BO'SMlarda tanlov bir martalik jarayon emas, balki yillar davomida elakdan o'tkaziladigan tizim sifatida qaraldi.

Natijalar

Mahalliy darsliklar va xorijiy mutaxassislarning tavsiyalarini uyg'unlashtirgan holda BO'SMlar uchun basketbol bo'yicha seleksiyani uch bosqichli zamonaviy modeli ishlab chiqildi (1-jadval).

1-jadval

BO'SMlarda basketbol bo'yicha ko'p bosqichli seleksiya tizimi

Bosqichlar	Yosh toifasi	Asosiy tekshiruv mezonlari	Xorijiy tajribaning qo'llanilishi
I bosqich: Dastlabki tanlov	8-10 yosh	Salomatlik holati, ota-onasining bo'yi, tana tuzilishi proporsiyasi.	<i>Genetik prognozlash</i> – bo'y o'sish potentsialini hisoblash. Pasport yoshi emas, biologik yoshni baholash.
II bosqich: Chuqurlashtirilgan tanlov	11-12 yosh	Tezkorlik, joyidan yuqoriga sakrash, harakatlar koordinatsiyasi.	<i>Qobiliyatni differensiallash</i> – sportchining amplusiga (himoyachi, hujumchi, markaziy) mos xususiyatlarni aniqlash.
III bosqich: Sport takomillashuvi	13-14 yosh	O'yin tafakkuri, taktik qaror qabul qilish tezligi (decision-making), ruhiy	<i>Bosim ostidagi testlar (Clutch-time test)</i> – stress holatida diqqatni jamlash qobiliyatini

		barqarorlik.	o'lchash.
--	--	--------------	-----------

Ushbu jadvalli yondashuv amaliyotda qo'llanilganda, dastlabki yillarda jismonan kichik ko'ringan, ammo biologik rivojlanishi sekin bo'lgan iqtidorli bolalarning sport maktabidan chetlatilishining oldi olindi. Shuningdek, murabbiylar e'tiborini faqat tayyor bolalarga emas, balki kelajagi bor (perspektiv) yoshlarga qaratishga xizmat qildi.

Muhokama

Olingan natijalar seleksiya jarayonida kompleks yondashuvning qanchalik muhimligini ko'rsatadi. Basketbol bo'yicha darsliklarda keltirilganidek, sport pedagogik mahorati murabbiydan nafaqat bugungi holatni, balki bolaning kelajakdagi imkoniyatlarini ko'ra bilishni talab etadi [1, 2].

Biz tatbiq etgan tizimda an'anaviy mahalliy usullar xorijning "Biologik yosh ustuvorligi" nazariyasi bilan boyitildi. Agar murabbiy faqat xronologik yoshga (pasport bo'yicha) qarab tanlov o'tkazsa, odatda yilning boshida tug'ilgan va jismonan ertaroq yetilgan (akselerat) bolalarni tanlab qo'yadi. Natijada kechroq ulg'ayuvchi, ammo basketbol uchun ideal bo'lgan haqiqiy iqtidorlar e'tibordan chetda qoladi. B.M. Miradilov, B.Z. Karimov hamda M.A. Umbetovalarning qo'llanmalarida ta'kidlanganidek, bolaning ruhiy va jismoniy rivojlanish bosqichlari turli xil bo'ladi va buni o'quv-mashg'ulot jarayonida inobatga olish shart [3, 4]. A.A. Pulatov va boshqalar darsligidagi metodik ko'rsatmalar esa, tanlab olingan sportchilarni keyingi tayyorgarlik bosqichlariga moslashtirishda mustahkam ilmiy poydevor vazifasini o'taydi [5].

Xulosa

BO'SMlarda basketbol bo'yicha seleksiya ishlarini to'g'ri tashkil etish — o'zbek basketbolining kelajagini belgilab beruvchi asosiy fundamentdir. Tadqiqot yakunlariga ko'ra, tanlov jarayonida faqatgina jismoniy testlar bilan cheklanmasdan, bolaning antropometrik-genetik potentsiali va biologik yoshini baholash kabi xorijiy tajribalarni joriy etish yuqori samara beradi. Shuningdek, murabbiylarning sport pedagogik mahoratini oshirish orqali, uzoq yillik makrosikllar davomida sportchilarning o'yin tafakkuri va psixologik barqarorligini tizimli ravishda kuzatib borish hududiy sport maktablaridan professional klublar va terma jamoalar uchun sifatli zaxira yetishtirib berishni kafolatlaydi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

- 1- Каримов Б.З. Теория и методика баскетбола. // Учебник для высших учебных заведений. Т: 2020. – 585 с.
- 2- Ganieva F.V. Sport pedagogik mahoratini oshirish (basketbol). // O'quv qo'llanma. T.: 2023. – 267 b.
- 3- Miradilov B.M., Karimov B.Z., Umbetova M.A. Sport pedagogik mahoratini oshirish (basketbol). // O'quv qo'llanma. T.: 2017. – 268 b.
- 4- Miradilov B.M. Basketbol nazariyasi va uslubi. // Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. T.: "Shafolat Nur Fayz", 2021. – 456 b.
- 5- Pulatov A.A., Ganieva F.V., Miradilov B.M., Xusanova D.T., Pulatov F.A. Basketbol nazariyasi va uslubi. // Darslik. T.: 2017. – 351 b.

Date: 7th July-2026

6- Bompa T.O., Haff G.G. Periodization: Theory and Methodology of Training. – Human Kinetics, 2018. (Xorijiy manba).

7- FIBA. Youth Basketball Coaching Manual (Level 1 & 2). – Mies, Switzerland: FIBA Educational guidelines, 2021. (Xorijiy manba).

